

śrīḥ
śrīmatē rāmānujāya namaḥ
śrīmatē nigamāntamahādēśikāya namaḥ
śrīsītālakṣmaṇabharataśatrughnahanumatsamēta śrīrāmacandra
parabrahmaṇē namaḥ

śrīmadrāmāyaṇē vālmīkiyē ādikāvyaē ayōdhyākāṇḍē

॥ dvipañcāśaḥ sargaḥ ॥

This document has been prepared by

Sunder Kidāmbi

with the blessings of

śrī raṅgarāmānuja mahādēśikan

His Holiness śrīmad āṇḍavan śrīraṅgam

śrīḥ
śrīmatē rāmānujāya namaḥ
śrīmatē nigamāntamahādēśikāya namaḥ
śrīsītālakṣmaṇabharataśatrughnahanumatsamēta śrīrāmacandra
parabrahmaṇē namaḥ

॥ dvīpañcāśaḥ sargaḥ ॥

śrīrāmasyājñayā guhēna svāmātyadvārā naukāyā ānayanam
śrīrāmasya sumantram pratyayōdhyāyām nivartitumādēśaḥ,
mātuḥ pituśca kṛtē sandēśaśrāvaṇam svayamapi vanamēva
gantumāgrahaṁ kurvataḥ sumantrasya śrīrāmēṇa
saprabōdham nivartanam śrīrāmādīnām naukāyāmārōhaṇam
sītāyā gaṅgām prati prārthanā, naukayā gaṅgāmuttīrya
śrīrāmādīnām vatsadēśē gamanam sāyam vṛkṣasya mūlē
nivāsanāya prasthānam ca

prabhātāyām tu śarvayām
pṛthuvakṣā mahāyaśāḥ |
uvāca rāmaḥ saumitriṁ
lakṣmaṇam śubhalakṣaṇam ॥ 2.52.1 ॥

bhāskarōdayakālō'sau
gatā bhagavatī niśā |
asau sukṛṣṇō vihagaḥ
kōkilastāta kūjati ॥ 2.52.2 ॥

barhiṇānām ca nirghōṣaḥ
śrūyatē nadatām vanē |

tarāma jāhnavīm saumya
śīghragāṃ sāgaraṅgamām || 2.52.3 ||

vijñāya rāmasya vacaḥ
saumitrirmitranandanah |
guhamāmantrya sūtaṃ ca
sō'tiṣṭhad bhrāturagrataḥ || 2.52.4 ||

sa tu rāmasya vacanaṃ
niśamya pratigrhya ca |
sthatistūrṇamāhūya
sacivānidamabravīt || 2.52.5 ||

asya vāhanasaṃyuktām
karṇagrāhavatīm śubhām |
supratārāṃ dṛḍhāṃ tīrthē
śīghraṃ nāvamupāhara || 2.52.6 ||

taṃ niśamya guhādēśaṃ
guhāmātyō gatō mahān |
upōhya rucirāṃ nāvaṃ
guhāya pratyavēdayat || 2.52.7 ||

tataḥ sa prāñjalirbhūtvā
guhō rāghavamabravīt |
upasthitēyaṃ naurdēva
bhūyaḥ kiṃ karavāṇi tē || 2.52.8 ||

tavāmarasutaprakhya
tartuṃ sāgaragāminīm |

nauriyaṃ puruṣavyāghra
śīghramārōha suvrata || 2.52.9 ||

athōvāca mahātējā
rāmō guhamidaṃ vacaḥ |
kṛtakāmō'smi bhavatā
śīghramārōpyatāmiti || 2.52.10 ||

tataḥ kalāpān sannahya
khaḍgau badhvā ca dhanvinau |
jagmaturyēna tāṃ gaṅgāṃ
sītayā saha rāghavau || 2.52.11 ||

rāmamēvaṃ tu dharmajña -
mupāgatya vinītavat |
kimahaṃ karavāṇīti
sūtaḥ prāñjalirabravīt || 2.52.12 ||

tatō'bravīd dāśarathiḥ sumantraṃ
spṛśan karēṇōttamadakṣiṇēna |
sumantra śīghraṃ punarēva yāhi
rājñaḥ sakāśē bhava cāpramattaḥ || 2.52.13 ||

nivartasvētyuvācaina -
mētāvaddhi kṛtaṃ mama |
rathaṃ vihāya padbhyāṃ tu
gamiṣyāmō mahāvanam || 2.52.14 ||

ātmānaṃ tvabhyanujñāta -
mavēkṣyārtaḥ sa sārathiḥ |

sumantraḥ puruṣavyāghra -
maikṣvākamidamabravīt || 2.52.15 ||

nātikrāntamidaṃ lōkē
puruṣeṇēha kēnacit |
tava sabhrātr̥bhāryasya
vāsaḥ prākṛtavat vanē || 2.52.16 ||

na manyē brahmacaryē vā
svadhītē vā phalōdayaḥ |
mārdavārjavayōrvāpi
tvāṃ cēd vyasanamāgatam || 2.52.17 ||

saha rāghava vaidēhyā
bhrātrā caiva vanē vasan |
tvaṃ gatiṃ prāpsyasē vīra
trīn lōkāṃstu jayanniva || 2.52.18 ||

vayaṃ khalu hatā rāma
yē tvayā hyupavañcitāḥ |
kaikēyyā vaśamēṣyāmaḥ
pāpāyā duḥkhabhāginaḥ || 2.52.19 ||

iti bruvannātmasamaṃ
sumantraḥ sārathistadā |
dṛṣṭvā dūragataṃ rāmaṃ
duḥkhārtō rurudē ciram || 2.52.20 ||

tatastu vigatē bāṣpē
sūtaṃ sprṣṭvōdakaṃ śucim |

rāmastu madhuraṃ vākyam
 punaḥ punaruvāca tam || 2.52.21 ||

ikṣvākūṇāṃ tvayā tulyam
 suhṛdam nōpalakṣayē |
 yathā daśarathō rājā
 māṃ na śōcēt tathā kuru || 2.52.22 ||

śōkōpahatacētāśca
 vṛddhaśca jagatīpatiḥ |
 kāmabhārāvasannaśca
 tasmādētad bravīmi tē || 2.52.23 ||

yad yathā jñāpayēt kiñcit
 sa mahātmā mahīpatiḥ |
 kaikēyyāḥ priyakāmārtham
 kāryam tadavikāṅkṣayā || 2.52.24 ||

ētadartham hi rājyāni
 praśāsati narādhipāḥ |
 yadēśam sarvakṛtyēṣu
 manō na pratihanyatē || 2.52.25 ||

yad yathā sa mahārājō
 nālīkamadhigacchati |
 na ca tāmyati śōkēna
 sumantra kuru tat tathā || 2.52.26 ||

adr̥ṣṭaduhkham rājānam
 vṛddhamāryam jitēndriyam |

brūyāstvamabhivādyai

mama hētōridaṃ vacaḥ || 2.52.27 ||

na cāhamanuśōcāmi

lakṣmaṇō na ca sōcati |

ayōdhyāyāścyutāścēti

vanē vatsyāmahēti vā || 2.52.28 ||

caturdaśasu varṣēṣu

nivṛttēṣu punaḥ punaḥ |

lakṣmaṇaṃ mām ca sītāṃ ca

drakṣyasē śīghramāgatān || 2.52.29 ||

ēvamuktvā tu rājānaṃ

mātaraṃ ca sumantra mē |

anyāśca dēvīḥ sahitāḥ

kaikēyīm ca punaḥ punaḥ || 2.52.30 ||

ārōgyaṃ brūhi kausalyā -

matha pādābhivandanam |

sītāyā mama cāryasya

vacanāllakṣmaṇasya ca || 2.52.31 ||

brūyāścāpi mahārājaṃ

bharataṃ kṣipramānaya |

āgataścāpi bharataḥ

sthāpyō nṛpamatē padē || 2.52.32 ||

bharataṃ ca pariṣvajya

yauvarājyē'bhiṣicya ca |

asmatsantāpajaṃ duḥkhaṃ
na tvāmabhibhaviṣyati || 2.52.33 ||

bharataścāpi vaktavyō
yathā rājani vartasē |
tathā mātṛṣu vartēthāḥ
sarvāsvēvāviśēṣataḥ || 2.52.34 ||

yathā ca tava kaikēyī
sumitrā cāviśēṣataḥ |
tathaiva dēvī kausalyā
mama mātā viśēṣataḥ || 2.52.35 ||

tātasya priyakāmēna
yauvarājyamavēkṣatā |
lōkayōrubhayōḥ śakyaṃ
nityadā sukhamēdhitum || 2.52.36 ||

nivartyamānō rāmēṇa
sumantraḥ pratibōdhitāḥ |
tatsarvaṃ vacanaṃ śrutvā
snēhāt kākutsthamabravit || 2.52.37 ||

yadahaṃ nōpacārēṇa
brūyāṃ snēhādaviklavam |
bhaktimāniti tat tāvad
vākyaṃ tvaṃ kṣantumarhasi || 2.52.38 ||

kathaṃ hi tvavihīnō'haṃ
pratiyāsyāmi tām purīm |

tava tāta viyōgēna
putrasōkāturāmiva || 2.52.39 ||

sarāmamapi tāvanmē
rathaṃ dṛṣṭvā tadā janaḥ |
vinā rāmaṃ rathaṃ dṛṣṭvā
vidīryētāpi sā purī || 2.52.40 ||

dainyaṃ hi nagarī gacchēd
dṛṣṭvā sūnyamimaṃ ratham |
sūtāvaśēṣaṃ svaṃ sainyaṃ
hatavīramivāhavē || 2.52.41 ||

dūrē'pi nivasantaṃ tvāṃ
mānasēnāgrataḥ sthitam |
cintayantō'dya nūnaṃ tvāṃ
nirāhārāḥ kṛtāḥ prajāḥ || 2.52.42 ||

dṛṣṭaṃ tad vai tvayā rāma
yādṛśaṃ tvatpravāsanē |
prajānāṃ saṅkulaṃ vṛttaṃ
tvacchōkaklāntacētasām || 2.52.43 ||

ārtanādō hi yaḥ paurai -
runmuktastvatpravāsanē |
sarathaṃ māṃ niśāmyaiva
kuryuḥ śatagaṇaṃ tataḥ || 2.52.44 ||

ahaṃ kiṃ cāpi vakṣyāmi
dēvīṃ tava sutō mayā |

nītō'sau mātulakulaṃ
santāpaṃ mā kṛthā iti || 2.52.45 ||

asatyamapi naivāhaṃ
brūyāṃ vacanamīdrśam |
kathamapriyamēvāhaṃ
brūyāṃ satyamidaṃ vacaḥ || 2.52.46 ||

mama tāvanniyōgasthā -
stvadbandhujanavāhinaḥ |
kathaṃ rathaṃ tvayā hīnaṃ
pravāhyanti hayōttamāḥ || 2.52.47 ||

tanna śakṣyāmyahaṃ gantu -
mayōdhyāṃ tvadṛtē'nagha |
vanavāsānuyānāya
māmanujñātumarhasi || 2.52.48 ||

yadi mē yācamānasya
tyāgamēva kariṣyasi |
sarathō'gniṃ pravēkṣyāmi
tyaktamātra iha tvayā || 2.52.49 ||

bhaviṣyanti vanē yāni
tapōvighnakarāṇi tē |
rathēna pratibādhiṣyē
tāni sarvāṇi rāghava || 2.52.50 ||

tvatkṛtēna mayā prāptaṃ
rathacaryākṛtaṃ sukham |

āśaṃsē tvatkr̥tēnāhaṃ
vanavāsakṛtaṃ sukham || 2.52.51 ||

prasīdēcchāmi tē'raṇyē
bhavituṃ pratyanantaraḥ |
prītyābhīhitamicchāmi
bhava mē pratyanantaraḥ || 2.52.52 ||

imē'pi ca hayā vīra
yadi tē vanavāsinaḥ |
paricaryāṃ kariṣyanti
prāpsyanti paramāṃ gatim || 2.52.53 ||

tava śuśrūṣaṇaṃ mūrdhnā
kariṣyāmi vanē vasaṇ |
ayōdhyāṃ dēvalōkaṃ vā
sarvathā prajahāmyaham || 2.52.54 ||

nahi śakyā pravēṣtuṃ sā
mayāyōdhyā tvayā vinā |
rājadhānī mahēndrasya
yathā duṣkr̥takarmaṇā || 2.52.55 ||

vanavāsē kṣayaṃ prāptē
mamaīṣa hi manōrathaḥ |
yadanēna rathēnaiva
tvāṃ vahēyaṃ purīṃ punaḥ || 2.52.56 ||

caturdaśa hi varṣāṇi
sahitasya tvayā vanē |

kṣaṇabhūtāni yāsyanti

śatasaṅkhyāni cānyathā || 2.52.57 ||

bhṛtyavatsala tiṣṭhantaṃ

bharṭṛputragatē pathi |

bhaktaṃ bhṛtyaṃ sthitaṃ sthityā

na mā tvam̐ hātumarhasi || 2.52.58 ||

ēvaṃ bahuvīdhaṃ dīnaṃ

yācamānaṃ punaḥ punaḥ |

rāmō bhṛtyānukampī tu

sumantramīdamabravīt || 2.52.59 ||

jānāmi paramāṃ bhakti -

mahaṃ tē bharṭṛvatsala |

śṛṇu cāpi yadārthaṃ tvāṃ

prēṣayāmi purīmitaḥ || 2.52.60 ||

nagarīm̐ tvāṃ gataṃ dṛṣṭvā

jananī mē yavīyasī |

kaikēyī pratyayaṃ gacchē -

diti rāmō vanaṃ gataḥ || 2.52.61 ||

viparītē tuṣṭihīnā

vanavāsaṃ gatē mayi |

rājānaṃ nātisaṅkēta

mīthyāvādīti dhārmikam || 2.52.62 ||

ēṣa mē prathamāḥ kalpō

yadambā mē yavīyasī |

bharatāraḁṣitaṃ sphītaṃ
 putrarājyamavāpsyatē || 2.52.63 ||

mama priyārthaṃ rājñaśca
 sumantra tvam purīṃ vraja |
 sandiṣṭaścāpi yānarthāṃ -
 stāmstān brūyāstathā tathā || 2.52.64 ||

ityuktvā vacanaṃ sūtaṃ
 sāntvayitvā punaḥ punaḥ |
 guhaṃ vacanamaklībō
 rāmō hētumadabravit || 2.52.65 ||

nēdānīṃ guha yōgyō'yaṃ
 vāsō mē sajanē vanē |
 avaśyamāśramē vāsaḥ
 kartavyastadgatō vidhiḥ || 2.52.66 ||

sō'haṃ grhītvā niyamaṃ
 tapasvijaṇabhūṣaṇam |
 hitakāmaḥ piturbhūyaḥ
 sītāyā lakṣmaṇasya ca || 2.52.67 ||

jaṭāḥ kṛtvā gamiṣyāmi
 nyagrōdhakṣīramānaya |
 tatkṣīraṃ rājaputrāya
 guhaḥ kṣipramupāharat || 2.52.68 ||

lakṣmaṇasyātmanaścaiva
 rāmastēnākarōjjaṭāḥ |

dīrghabāhurnaravyāghrō
 jaṭilatvamadhārayat || 2.52.69 ||

tau tadā cīrasampannau
 jaṭāmaṇḍaladhāriṇau |
 aśōbhētāmṛṣisamau
 bhrātarau rāmalakṣmaṇau || 2.52.70 ||

tatō vaikhānasam mārḡa -
 māsthitaḥ sahalakṣmaṇaḥ |
 vratamādiṣṭavān rāmaḥ
 sahāyaṃ guhamabravīt || 2.52.71 ||

apramattō balē kōśē
 durgē janapadē tathā |
 bhavēthā guha rājyaṃ hi
 durārakṣatamaṃ matam || 2.52.72 ||

tatastaṃ samanujñāpya
 guhamikṣvākunandanaḥ |
 jagāma tūrṇamavyagraḥ
 sabhāryaḥ sahalakṣmaṇaḥ || 2.52.73 ||

sa tu dṛṣṭvā nadītīrē
 nāvamikṣvākunandanaḥ |
 titīrṣuḥ śīghragāṃ gaṅgā -
 midam vacanamabravīt || 2.52.74 ||

ārōha tvam naravyāghra
 sthitāṃ nāvamimāṃ śanaiḥ |

sītāṃ cārōpayānvakṣaṃ
pariḡṛhya manasvinīm || 2.52.75 ||

sa bhrātuḥ śāsanaṃ śrutvā
sarvamapratikūlayan |
ārōpya maithilīm pūrva -
mārurōhātmavāṃstataḥ || 2.52.76 ||

athārurōha tējasvī
svayaṃ lakṣmaṇapūrvajah |
tatō niṣādādhipati -
rguhō jñātīnacōdayat || 2.52.77 ||

rāghavō'pi mahātējā
nāvamāruhya tāṃ tataḥ |
brahmavatkṣatravaccaiva
jajāpa hitamātmanaḥ || 2.52.78 ||

ācamya ca yathāśāstraṃ
nadīm tāṃ saha sītayā |
praṇamatprītisantuṣṭō
lakṣmaṇaśca mahārathaḥ || 2.52.79 ||

anujñāya sumantraṃ ca
sabalaṃ caiva taṃ guham |
āsthāya nāvaṃ rāmastu
cōdayāmāsa nāvikān || 2.52.80 ||

tatastaiścālitā naukā
karṇadhārasamāhitā |

śubhasphyavēgābhihatā

śīghraṃ salilamatyagāt || 2.52.81 ||

madhyaṃ tu samanuprāpya

bhāgīrathyāstvaninditā |

vaidēhī prāñjalirbhūtvā

tāṃ nadīmidamabravīt || 2.52.82 ||

putrō daśarathasyāyaṃ

mahārājasya dhīmataḥ |

nidēśaṃ pālayatvēnaṃ

gaṅgē tvadabhirakṣitaḥ || 2.52.83 ||

caturdaśa hi varṣāṇi

samagrāṇyuṣya kānanē |

bhrātrā saha mayā caiva

punaḥ pratyāgamiṣyati || 2.52.84 ||

tatastvāṃ dēvi subhagē

kṣēmēṇa punarāgatā |

yakṣyē pramuditā gaṅgē

sarvakāmasamṛddhinī || 2.52.85 ||

tvāṃ hi tripathagē dēvi

brahmalōkaṃ samakṣasē |

bhāryā cōdadhiraśasya

lōkē'smin sampradṛśyasē || 2.52.86 ||

sā tvāṃ dēvi namasyāmi

praśaṃsāmi ca śōbhanē |

prāptarājyē naravyāghrē
śivēna punarāgatē || 2.52.87 ||

gavāṃ śatasahasraṃ ca
vastrāṇyannaṃ ca pēśalam |
brāhmaṇēbhyaḥ pradāsyāmi
tava priyacikīrṣayā || 2.52.88 ||

surāghaṭasahasrēṇa
māṃsabhūtaudanēna ca |
yakṣyē tvāṃ prīyatāṃ dēvi
purīṃ punarupāgatā || 2.52.89 ||

yāni tvattīravāsīni
daivatāni ca santi hi |
tāni sarvāṇi yakṣyāmi
tīrthānyāyatanāni ca || 2.52.90 ||

punarēva mahābāhu -
rmayā bhrātrā ca saṅgataḥ |
ayōdhyāṃ vanavāsāt tu
praviśatvanaghō'naghē || 2.52.91 ||

tathā sambhāṣamāṇā sā
sītā gaṅgāmaninditā |
dakṣiṇā dakṣiṇaṃ tīraṃ
kṣīpramēvābhyupāgamat || 2.52.92 ||

tīraṃ tu samanuprāpya
nāvaṃ hitvā nararṣabhaḥ |

prātiṣṭhata saha bhrātrā
vaidēhyā ca parantapaḥ || 2.52.93 ||

athābravīnmahābāhuḥ
sumitrānandavardhanam |
bhava saṃrakṣaṇārthāya
sajanē vijanē'pi vā || 2.52.94 ||

avaśyaṃ rakṣaṇaṃ kāryaṃ
madvidhairvijanē vanē |
agratō gaccha saumitrē
sītā tvāmanugacchatu || 2.52.95 ||

prṣṭhatō'nugamiśyāmi
sītāṃ tvāṃ cānupālayan |
anyōnyasya hi nō rakṣā
kartavyā puruṣarṣabha || 2.52.96 ||

na hi tāvadatikrāntā -
sukarā kācana kriyā |
adya duḥkhaṃ tu vaidēhī
vanavāsasya vētsyati || 2.52.97 ||

praṇaṣṭajanasambādhaṃ
kṣētrārāmaṇivarjitaṃ |
viṣamaṃ ca prapātaṃ ca
vanamadya pravēkṣyati || 2.52.98 ||

śrutvā rāmasya vacanaṃ
pratasthē lakṣmaṇō'grataḥ |

anantaraṃ ca sītāyā

rāghavō raghunandanaḥ || 2.52.99 ||

gataṃ tu gaṅgāparapāramāśu

rāmaṃ sumantraḥ satataṃ nirīkṣya |

adhvaprakarṣād vinivṛttadrṣṭi -

rmumōca bāṣpaṃ vyathitastapasvī || 2.52.100 ||

sa lōkapālapratimaprabhāvavāṃ -

stīrtvā mahātmā varadō mahānadīm |

tataḥ samṛddhāñśubhasasyamālinaḥ

kramēṇa vatsān muditānupāgamat || 2.52.101 ||

tau tatra hatvā caturō mahāmṛgān

varāhamṛśyaṃ pṛṣataṃ mahārurum |

ādāya mēdhyaṃ tvaritaṃ bubhukṣitau

vāsāya kālē yayaturvanaspatim || 2.52.102 ||

|| ityārṣē śrīmadrāmāyaṇē vālmikīyē ādikāvye

ayōdhyākāṇḍē dvipañcāśaḥ sargaḥ ||